

Dindarlık Tipolojileri İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma

İlhan TOPUZ*

ÖZET

Bu çalışmada, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde dindarlık tipolojileri ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bağımsız değişken olarak kurgulanan dindarlık tipolojilerini ölçmek için psikometrik açıdan geçerlik ve güvenilirlik testleri yapılmış “Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği” kullanılmış, bağımlı değişken olarak kurgulanan benlik saygısını ölçmek için psikometrik açıdan yetişkinler üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış ‘Rosenberg Benlik Saygısı’ ölçeği kullanılmıştır. Ölçme araçlarından elde edilen ham verilere, Çoklu Regresyon ve Pearson Moment Korelasyon Analizi gibi parametrik istatistiksel analiz teknikleri uygulanarak, dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişki ve farklılıklar betimlenmiştir. Sonuç olarak, dindarlık ve benlik saygısı arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişki çeşitli dindarlık tipolojileri bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yetişkinlik, İnançsızlık, Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık, Taklidi Dindarlık, Tabiki Dindarlık, Zevk Alınan Dindarlık, Benlik Saygısı*

The Relationship Between Religiosity and the Self-Esteem: An Empirical Research on Adults

ABSTRACT

In this study, the relationship between religiosity and self-esteem is examined during the adulthood and old ages period. In order to measure the typologies of religiosity, designed as independent variable, and Typologies of Religiosity Scale ,which is psychometrically proved by tests of validity and reliability, is implemented. Rosenberg Self-Esteem Scale is implemented on adults and also proved psychometrically by tests of validity and reliability to measure self-esteem, which is designed as dependent variable. The data is analyzed by several statistical analyses, such as multiple regression and Correlation Analysis of Pearson Moment to find out the relationship or differences between religiosity and self-esteem. As a result, a meaningful and positive relationship between religiosity and self-esteem is found. This relationship is discussed on the basis of religious typologies.

Key Words: Adulthood, Disbelief, hypocritical/Deceptive Religiosity, Imitative Religiosity, Investigative Religiosity and Pleasured Religiosity, Self-Esteem

Giriş

Son yıllarda kişiliğin sübjektif yanı olan benlik kavramı, psikologlar tarafından büyük bir ilgi görmeye başlamıştır. Psikoloji literatüründe çok değişik şekillerde tanımlanan benlik, insanın kendi kişiliğine ilişkin duygu ve düşüncelerinin toplamı, insanın kendisini algılama ve değerlendirme biçimidir¹. Benlik, durağan olmayan, her an değişen, birtakım yaşantılar sonucunda gelişen bir yapıdır. Kişiliğin öznel yanı olarak da tanımlanabilen benlik, bireyin kendi kişiliğine özgü olan bilinçli veya bilinçdışı tasarımlarıdır².

*Yrd. Doç. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, ilbantopuz@sdu.edu.tr

¹ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2000, s.123.

² Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılap Yay., Ankara, 1994, s. 264.

Benlik, bireyin kendisi, fizikî ve sosyal çevresi ile etkileşimi sonucu sahip olduğu kendine ait duygu, değer ve kavramlar sistemidir³. Bireyin kendisini olumlu açıdan değerlendirmesi olumlu benlik kavramını oluşturmaktadır. Olumlu benlik algısına sahip bireyler, daha az duygusal problemler yaşamakta, çevreleri ve diğer insanlarla daha verimli ilişkiler kurabilmekte ve başarılı olma yönünde daha gayretli ve girişimci olmaktadır⁴.

Benlik, çok boyutlu bir kavramdır. Bu boyutlar; bedensel benlik, sosyal benlik, bilişsel benlik, aktif benlik, psikolojik benlik, reflektif benlik, akademik benlik, geçmiş benlik, gelecek benlik, ideal ve gerçek benlik kavramlarını içermektedir⁵.

Benlik, bireyin “algıladığı benliği-benlik imajı”, başkalarının onu nasıl değerlendirdiklerine dair inanışları içeren başkalarının gözündeki “sosyal benliği” ve gelecekte olmak istediği “ideal benliği” olmak üzere üç ayrı biçimde ele alınmaktadır⁶. Benlik saygısı, benlik imajıyla ideal benlik arasındaki denge noktası olarak görülmektedir. Kişinin, benlik imajıyla ideal benliği arasındaki farklılık derecesi yüksekse, kişinin benlik saygısı düşük, benlik imajıyla ideal benliği arasındaki farklılık derecesi düşük ise kişinin benlik saygısı yüksek olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, literatürde benlik saygısına ilişkin farklı tanımlar da bulunmaktadır⁷.

Benlik saygısı; ‘bireyin, kendini benimsemesi, onaylaması, kendine değer vermesi ve saygı duyması’ anlamına gelmektedir. Yani, bireyin kendini değerli hissetmesine bağlı olarak, kendisine yüklediği psikolojik değeri ifade etmektedir. Benliğin duygusal boyutunu oluşturan benlik saygısı, bireyin kendine karşı pozitif veya negatif tavrı olarak ele alınmaktadır⁸. Buna göre kişi kendini değerlendirmede olumlu bir tutum içindeyse benlik saygısı yüksek; olumsuz bir tutum içindeyse benlik saygısı düşük olmaktadır⁹. Yüksek benlik saygısına sahip bir birey, kendine saygı duymakta ve kendini toplumda değerli bir kişilik olarak görmektedir. Düşük benlik saygısı ise, genel olarak kalıcı ve sürekli bir şekilde kişinin kendisini olumsuz değerlendirmesi anlamına gelmektedir¹⁰. Bu nedenle bireyler, benlik saygılarını sürekli olarak korumak veya arttırmak için çabalamaktadırlar¹¹.

Birey, kendi kişisel özelliklerini (sübjektif) değerlendirmesi sonucunda, kişisel benlik saygısını, özdeşleştiği grupların özelliklerini (sübjektif) değerlendirmesi sonucunda ise kolektif benlik saygısını oluşturmaktadır. Benlik saygısı, bireyin içinde bulunduğu her durumdan etkilenmekte, buna bağlı olarak, bireyin kendine ilişkin imajlarında olumlu veya olumsuz bazı değişiklikler olabilmektedir¹².

³ Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2001, s. 122; Mehmet Özyürek, *Bireysel Farklılıkları İnceleme Yaklaşımları*, Kök Yay., Ankara 2005, s. 41.

⁴ Betül Aydın, *Gelişim Psikolojisi*, SFN Televizyon- Tasarım Yayıncılık, Ankara, 2003.

⁵ Necla Acun Kapıkıran, “İdeal Ve Gerçek Benlik Kavramı Ölçeğinin Güvenirliği ve Geçerliliği”, *Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, ss.14-25.

⁶ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 113.

⁷ Denis Lawrence, *Building Self-esteem With Adult Learners*, Paul Chapman Publishing, London, 2000.

⁸ Hayati Hökeleki, *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa, 2008, s. 172.

⁹ Morris Rosenberg, *Society and the Adolescent Self-Image*, Princeton Univ. Press, 1965.

¹⁰ Melanie Fennell, “Low Self-esteem: A cognitive perspective”, *Behavioral & Cognitive Psychotherapy*, 25, 1997, ss.1-25.

¹¹ H. Tajfel-J.C. Turner, The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour: In S. Worchel ve W.G. Austin (Eds) *Psychology of Intergroup Relations*, Chicago, Nelson-Hall, 1996, ss. 7-24.

¹² Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayınları, İstanbul-2003, s. 281-282.

Psiko-sosyal uyum bağlamında ruh sağlığı parametrelerinden birisi olarak değerlendirilen¹³ benlik saygısı ile ilgili literatür incelendiğinde, benlik saygısını bireyin dindarlığı, cinsiyeti, yaşı, yetiştirilme biçimi, anne-baba tutumları, sosyo-ekonomik düzeyi, yaşadığı yer, fiziksel sağlığı, etnik kimliği, okul başarısı ve arkadaşlık ilişkileri gibi yaşadığı olaylar başta olmak üzere pek çok faktör etkilemektedir¹⁴.

İnsanın emniyette olma, korunma, güvenme, dayanma, sığınma, kabul görme, sevilme gibi psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasında genelde dinin, özelde Allah inancının önemli bir rolü bulunmaktadır¹⁵. Bu nedenle din, benlik saygısının gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, başa gelen sıkıntıların Allah'ın yardımıyla aşılabileceği inancı, kişinin benlik saygısını ve özgüvenini arttırmakta ve kişiyi rahatlatmaktadır¹⁶. Din, anlamlandırma, açıklama, kimlik kazandırma ve baş etme vb. işlevleriyle benlik gelişiminde etkili olmaktadır. Benlik gelişiminde dinin istenen düzeyde etkili olabilmesi, bireye sunulan din eğitimi ve içeriğine bağlıdır. Dinsel kimlik kazanma sürecinde, sosyal özdeşleşme ve farklılaşmalara bağlı olarak birey, dinsel kimliğini ve benliğini kazanacak, olmak istediği dindarlık modelini (ideal-benlik) seçecektir. Bu seçimin, mevcut şartların en iyi şekilde analiz edilerek yapılması gerekmektedir¹⁷.

Benlik saygısı ve dindarlık ilişkisi üzerine yapılan bazı araştırmalarda dindarlık-benlik saygısı arasında her hangi bir ilişki bulunmazken, bazı araştırmalarda negatif, bazı araştırmalarda da pozitif ilişki bulunmuştur¹⁸.

Ergenler üzerinde yapılan ve dindarlık¹⁹-benlik saygısı arasında pozitif ilişkinin bulunduğu araştırmalara göre, dindarlık, benlik saygısını en iyi açıklayan faktörlerden

¹³ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitapevi, Adana, 2007, s. 268.

¹⁴ İshak Özkan, "Benlik Saygısını Etkileyen Etkenler", *Düşünen Adam Psikyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, C. VII, sy. 3, 1994, s. 5; Mustafa Koç, "Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki", Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2008; Adem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi", *S.Ü.İ.F.D.*, Konya-2005", ss.187-197 ; Mustafa Koç, "Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 2009, s. 473-493.

¹⁵ Habil Şentürk, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, İz Yay., İstanbul, 2010, ss.22-26; Bozkurt Koç, "Kişilik ve Din", *Tabula Rasa*, Sayı.4, Yıl 2, Ocak-Nisan 2002, s. 93

¹⁶ Hayati Hökelekli, "Gayba İmanın Psiko-sosyal Sonuçları", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları -V*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 274; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 188-189; Veysel Uysal, *Din Psikolojisi Açısından Dinî Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İFAV Yay., İstanbul, 1996, s.118; Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Mat., Samsun, 2000, s.215.

¹⁷ Yıldız, Murat, "Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 23, 2006, S. 87-127; Murat Yıldız, "Üniversite Öğrencilerinin Benlik Tasarımlarının Dinsel Yönelim Biçimleri ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt 19, 2006, ss.501-510.

¹⁸ İlgili araştırmalar için bkz; Adem Şahin, *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik*, Adal Ofset, Konya,2007, ss.77-89; Nurten Kimter, *Benlik Saygısı ve Din*, Kriter Yay., İstanbul, 2012, ss.151-156; Murat Yıldız-Betül Çapar, "Orta Öğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2010, ss. 103-131; Koç, a.g.t., ss.50-59; Ayrıca, Benlik saygısı üzerine yurt dışında yapılan araştırmaların genel değerlendirilmesi için bkz: Roy F. Baumeister ve diğ., "Does High Self-Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, or Healthier Lifestyles?", *Psychological Science In The Public Interest*, Vol. 4, No. 1, May 2003, ss.1-44.

¹⁹ Farklı dindarlık tanımları ve tipolojileri için bkz: Hökelekli, a.g.e., 1998, ss.73-78; Kemaleddin Taş, "Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma", *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* (Ed.Ünver Günay ve Celaleddin Çelik), Karahan Kitapevi, Adana, 2006, ss.175-206; Zeki Arslantürk, *Dindarlığın Bağimsız Değişkenleri*, *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)*,Kurav Yay., ist. 2004, s. 239; Murat Yıldız,

birisidir²⁰. Özellikle, dindar insanların Allah ile kurduğu özel ilişki ve Allah'ın manevî yakınlığını hissetmeyi ifade eden manevî tecrübeler ile bireyin dua ve oruç gibi *özel dinî ibadetleri*, benlik saygısının oluşumunda etkili olan dinî faktörlerdendir. Dinî kurumların organize ettiği toplantı, program ve aktivitelere devam etme ile benlik saygısı arasındaki ilişki özel dinî ibadetlere göre daha zayıf bulunmuştur. Yani benlik saygısı ile kişinin bireysel olarak yapmış olduğu dinî davranış ve ibadetlerin ilişki düzeyi, cemaatle birlikte toplu olarak yapılan ibadet ve dinî davranışların benlik saygısı ile ilişki düzeyinden daha yüksektir²¹. Bununla birlikte, Kanada da lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, dinî faaliyetlere katılımın da, benlik saygısını yükselttiği bulunmuştur²². Yapılan bir başka araştırmada da, iman gelişimi ile benlik saygısı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur²³. Ayrıca, iç güdümlü dindarların benlik saygısı düzeylerinin, dış güdümlü dindarlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur²⁴. Ülkemizde üniversite gençliği üzerinde yapılan bir araştırmada da, dindarlığın tecrübe boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür²⁵. Bir başka araştırmada da, dinin ibadet boyutunda yer alan ve Allah ile özel bir ilişki kurma biçimi olan namaz ibadetinin, gençlerin benlik saygılarını arttırdığı ifade edilmiştir²⁶. Ülkemizde gençler üzerinde yapılan bir diğer araştırmada, benlik saygısı ile dindarlık arasında olumlu ilişkiler bulunmuştur. 418 lise öğrencisi üzerinde yapılan bu araştırmada, ergenlerde dindarlık arttıkça benlik saygısında da bir artış olduğu gözlenmiştir. Aynı araştırmada, dinî inanç, dinî davranış ve dinî bilginin artışıyla birlikte kişinin benlik saygısında da artış olduğu, dinî duygu boyutu ile benlik saygısı arasında bir ilişkinin tespit edilemediği, benlik saygısını açıklayan en önemli faktörün dindarlığın davranış boyutu olduğu, buna göre, dinî davranış düzeyi arttıkça ergenlerdeki benlik saygısının da arttığı belirlenmiştir²⁷. Bir başka araştırmada da, dinin etki ve ibadet boyutlarına göre inanç boyutunun daha yüksek olduğu bir örneklem grubunda, üniversite gençliğinin büyük çoğunluğunun (%89.4) benlik saygısının yüksek olduğu, buna bağlı olarak, dinî hayatın inanç boyutunun benlik saygısı üzerinde daha etkili olduğu ifade edilmektedir²⁸.

Kendine saygı duyup değer veren bireyin, başkalarına da saygı duyabilmesinde önemli bir fonksiyonelliği olan benlik saygısı, yetişkinlik döneminde ayrı bir değer ve

"Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma", *Tabula Rasa*, Sayı: 1 (Ocak-Nisan), 2001, s. 23.

²⁰ Yıldız, a.g.m., 2006; Şahin, a.g.e.; Şahin a.g.m.

²¹ Akt. Şahin, a.g.m, s.194

²² Christopher Bagley-Kanka Mallick, "Self-Esteem and Religiosity: Comparison of 13- to 15-Year-Old Students in Catholic and Public Junior High Schools", *Canadian Journal Of Education*, 22, 1, 1997, ss. 89-92.

²³ Hatice Eşer, "Üniversite Öğrencilerinde Dinî İnanç Ve Benlik Saygısı İlişkisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış YL. Tezi), Bursa, 2005, s.54.

²⁴ İlgili araştırmaları Akt. Koç, a.g.m., s. 473-493.

²⁵ Ali Ayten, "Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık: Üniversite öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 29, 2005/2, s.202.

²⁶ Akif Hayta, "İbadetler ve Ruh sağlığı", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (Editör Hayati Hökelekli)*, DEM Yay., İstanbul, 2006, s.164.

²⁷ Şahin, a.g.e.; Şahin, a.g.m ; Bu araştırmanın aksine, farklı sonuçlar ortaya koyan araştırma sonuçları için bkz: Asım Yapıcı- Hasan Kayıklık, "Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile ilişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği", *DEM*, 3 (9),2005, ss.177-206.

²⁸ Kimter, a.g.e., s.255.

önem arz etmektedir²⁹. Yetişkinlikte, dinî inanç ve davranışlar daha belirgin bir anlam ve açıklık kazanmaktadır³⁰. İnsan, yaşamının bu döneminde benliğinin daha fazla bilincine varmaya, kendisi ile daha çok yüzleşmeye, olgunlaşma ve bütünlük arzusuyla hareket etmeye başlamaktadır. Bu dönemde mistik yaşantılar güçlenmektedir. Bireyler sıradan ve şekilsel bir dindarlıktan daha içsel, daha derin bir dindarlığa geçiş yapabilmektedirler. Sonuç olarak bu dönemde inançlar daha belirgin bir anlam ve açıklık kazanmaktadır³¹. Bununla birlikte yetişkinlik, gelişimin bütün boyutlarında sona yaklaştığı ve geri döndürülemeyen yitimlerin olacağını farkına varılmaya başlandığı yaşlardır. Bu da kişinin yaşamında kaygı ve tehdit oluşturmaktadır. Bu kaygı ve tehditler bazı yetişkin ve yaşlılar için bir güdülenme kaynağı olurken, bazıları için de olumsuz benlik algılarının gelişmesine yol açabilmektedir³².

Gelişimsel açıdan ‘benlik algısı’ değişimleri, yetişkin bireyin psikolojisinde önemli bir yer tutmaktadır. Yetişkinin, ‘ben nasıl bir kişiyim?’ veya ‘nasıl bir kişilik yapısına sahibim?’ gibi soruları, anlam arayışı bağlamında yetişkin tarafından öncelikli olarak cevaplanması gereken sorulardır. Bu soruların cevabına bağlı olarak oluşabilecek “orta yaş krizi”, başka bir deyişle “benlik krizi”, yetişkinin ruh sağlığı ve kişiliği açısından önemlidir³³.

Benlik saygısı ve kendini kabul etme yaşlılıkta da çok önemlidir. Benlik saygısı bireyin toplumdaki rolü ve ilişkileri ile yakından ilgilidir. Yaşlılık ise bireyin toplumdaki rolü ve ilişkilerinde önemli değişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Fiziksel ve zihinsel yeteneklerdeki kayıplar yaşlı bireyin kendini kabul ve benlik saygısı düzeyinin düşmesini kolaylaştırmakta, bağımlılık ve yetersizlik duygusuna neden olmaktadır. Ancak, yaratıcı ve yapıcı güçlerini sürdürebilen, bozulan sağlığına karşın üretkenlik düzeyini yüksek tutabilen yaşlılar yaşamlarını anlamlı, mutlu ve çevresiyle iyi ilişkiler içinde sürdürebilirler. Olumlu olumsuz, acı-tatlı yönleri ile yaşamın bir bütün olduğunu kabul eden yaşlı birey böylece, benlik bütünlüğüne erişebilir³⁴.

Yapılan kapsamlı bir çalışmada da yaşam boyunca benlik saygısının çocukluk döneminde yüksek olmasına karşın ergenlikte biraz düşüş gösterdiği, yetişkinlik döneminde tekrar yükselişe geçtiği ve yaşlılıkta yeniden düştüğü bilgisine ulaşılmıştır³⁵. Bir başka çalışmada, 50 yaş ve üzeri sağlık çalışanlarının benlik saygısı oranlarının daha genç olanlara göre azaldığı bulgusu elde edilmiştir³⁶.

66 yaş civarındaki Amerikalılar üzerinde yapılan bir araştırmada, Tanrı'nın duaya cevap vereceğini düşünen siyah yaşlıların, düşünmeyen beyaz yaşlılara göre kendilerini daha değerli hissettikleri, özel dua etme sıklığının benlik saygısı üzerinde

²⁹ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, DEM. Yay., İstanbul, 2005, s. 100.

³⁰ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş I*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980.

³¹ Hökelekli, a.g.e., 1998.

³² Onur, a.g.e., ss.77-78.

³³ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranış: Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul-1997, s. 395-400; Onur, a.g.e., ss.77-78.

³⁴ Katherine M. Fortinash- Patricia A. Holoday Worret, *Psychiatric Mental Health Nursing*, St.Louis, Mosby Inc, 1999.

³⁵ R. W. Robins, ve diğ. “Global Self-esteem Across the Life Span”, *Psychology and Aging*, 17,2002, ss. 423-434.

³⁶ A. Yıldız, “Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Hemşire Ebe Ve Sağlık Memurlarının Benlik Saygısı Ve Atılganlık Düzeylerinin Karşılaştırması”, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006.

etkili olmadığı, bu nedenle dua etme sıklığı yerine duaya olan inancın benlik saygısı üzerinde daha etkili olduğu bulunmuştur³⁷. Bu araştırmaya göre, Allah ile ilişkisini sürdüren yetişkin ve yaşlı bireylerin, benlik saygılarını korudukları söylenebilir. Yaşlılar üzerine yapılan bir başka araştırmada, dindarlığı yüksek seviyede olanların kendilik değerinin, dindarlığı düşük seviyede olanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır³⁸.

Öğretmen, doktor, avukat, din görevlisi ve serbest meslek grubu çalışanlarından oluşan 475 kişilik yetişkin örneklem grubu üzerinde yapılan bir araştırmada, yetişkinlik döneminde geliştirilen iç güdümlü dindarlık modeli ile benlik saygısı düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş, yetişkinlerin iç güdümlü dindarlık düzeyi yükseldikçe benlik saygısı puanlarının da arttığı, iç güdümlü dindarlık düzeyleri yükseldikçe şu anki benlik saygısından duyulan memnuniyetin de arttığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, yetişkin iç güdümlü dindarların, dış güdümlü dindarlara göre kendilerine daha çok saygı duyan ve değer veren bir benlik yapılanmasına sahip oldukları ifade edilmiştir³⁹.

Yetişkin örneklem üzerinde yapılan bir başka araştırmada da, Tanrı algısı ile benlik algısı arasında olumlu bir ilişki olduğu, sevgi yönelimli Tanrı algısı olan bireylerin kendilerini daha olumlu, korku yönelimli Tanrı algısına sahip bireylerin kendilerini daha olumsuz algıladıkları ifade edilmiştir. Aynı araştırmada ayrıca, benlik algısı ile günahkarlık algısı arasında ters yönde anlamlı bir ilişki olduğu, olumsuz benlik algısına sahip bireylerin günahkarlık duygularının da güçlü olduğu ifade edilmiştir⁴⁰.

İşte bu gerçeklikten hareketle bu araştırmada, yetişkin bireylerin benlik saygıları ile dindarlık tipolojileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca, benlik saygısının, cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey ve öğrenim düzeyi gibi demografik değişkenlerle olan ilişkisi de analiz edilmiştir.

Yöntem

1.Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu 152 yetişkinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun %34'ü erkek, %66'sı kadınlardan oluşmaktadır. Örneklemin, %68.4'ü 40-50 yaş aralığında, %18.4'ü 51-60 yaş aralığında ve %13.2'si 61 yaş ve üzerindedir (Yaş aralığı 40-68)'dir. Örneklemin %8'inin çocuğu yoktur. Örneklemin, %8'inin tek çocuğu, %43'ünün iki çocuğu, %25'inin 3 çocuğu, %12'sinin 4 çocuğu ve %4'ünün 5 ve daha fazla çocuğu vardır. Örneklemin %9'u düşük, %75'i orta ve %16'sı üst sosyoekonomik düzeydedir. Örneklemin, %37'si ilkokul, %8'i ortaokul, %24'ü lise, %31'i üniversite mezunudur.

³⁷ Neal Krause , "Assessing the Relationships Among Prayer Expectancies, Race, and Self-Esteem in Late Life", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43:3 (2004) 395-408

³⁸ Neal Krause, "Religiosity and Self-esteem Among Older Adults", *Journals of Gerontology, Psychological Sciences and Social Sciences*, Vol 50, Issue 5,

³⁹ Koç, a.g.t., ss.169-183; Koç, a.g.m.

⁴⁰ Özlem Güler, "Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu (Yetişkin Örneklem), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007

2. Veri Toplama Araçları

a) Kişisel Bilgi Formu; Yetişkinlerin cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyi, çocuk sayısı ve sosyo-ekonomik düzeylerini tespit amacıyla hazırlanmış bilgi formudur.

b) Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği⁴¹: Topuz tarafından geliştirilen ölçek, 55 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, her maddesi “Kesinlikle Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde cevaplanan beşli likert tipi bir ölçektir. 55 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.80 olarak hesaplanmıştır. Ölçek, beş farklı alt boyutta ölçüm yapmaktadır⁴². Bunlar;

i) Ölçeğin İnançsızlık Boyutu; Kişisel istek ve arzularını davranışların temel motivasyonu olarak kabul eden bazı insanlar, dinî inanç ve davranışları, gerçekleştirmek istedikleri arzu ve isteklerinin önünde birer engel olarak görebilmektedir. Bu insanlar dinî inanç ve değerleri kesinlikle kabul etmemekte, hatta dinî inanç ve davranışlara yönelik olarak tamamen olumsuz bir tutum geliştirebilmektedirler. Ölçeğin bu boyutu, dine yönelik olarak geliştirilen olumsuz tutumları ölçmektedir. 11 maddeden oluşan bu alt ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.88 olarak hesaplanmıştır.

ii) Ölçeğin Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık Boyutu; Kişisel istek ve arzularını davranışların temel motivasyonu olarak kabul eden bazı insanlar da, kişisel amaçlarına ulaşmak ve dünya hayatından daha çok zevk almak için, dinî inanç ve uygulamaları, kişisel amaçlarına ulaşmak için araç olarak kullanabilmekte, dünya hayatından daha fazla zevk almak için zaman zaman dinî inanç ve uygulamaları kendi çıkarlarına göre yorumlayarak, değiştirebilmektedirler. Ölçeğin bu boyutu, amaçlarına ulaşmak için dinî unsurların kullanılmasını ölçmeyi amaçlamaktadır. 11 maddeden oluşan bu alt ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.76 olarak hesaplanmıştır.

iii) Ölçeğin Taklidi Dindarlık Boyutu; Akıl kabiliyetini yeterince kullanmayan insanlar, kendilerine çevrelerinden yapılan telkinlerle dinî inançları, dinî düşünceleri ve dinî davranışları öğrenmekte, dinî inançları, dinî düşünceleri ve dinî davranışları öğrenmek için kişisel çaba harcamaktan ve sorumluluk altına girmekten kaçınılmaktadırlar. Ölçeğin bu boyutu, dinî unsurların taklit edilip-edilmediğini ölçmeyi amaçlamaktadır. 11 maddeden oluşan bu alt ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.85 olarak hesaplanmıştır.

iv) Ölçeğin Tahkiki (İlmi) Dindarlık Boyutu; İnsanlar kazandıkları taklidi inanç ve davranışlarını, özellikle ergenlik dönemlerinde sorgulayabilmektedirler. Bu sorgulama süreci insanlarda bazı ikilemler oluşturmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan insan, şüphelerini yok etmek amacıyla, dinî inanç ve davranışlarını temellendirmek için bilgi arayışına yönelebilmektedir. İnsanın ebeveyninden ve çevresinden öğrendiği taklidi bilgilerin gerçeğini araştırmaya başlaması, dinî konularda kendisine söylenenleri delile bağlı olarak kabul etmesi, herhangi bir fikri şüpheye kapıldığında dinî kaynaklara başvurması ve bütün bunların neticesinde dinî inanç ve davranışlarını delillere dayandırması bir çeşit tahkiktir. Ölçeğin bu boyutu, dinî unsurların araştırılıp-

⁴¹ İlhan Topuz, Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması –Gazali'nin Anlayışına Göre-, *Marifé*, Kış 2011, s. 175-189

⁴² İlhan Topuz, Gazali'de Dinî Tutum ve Davranışlar -Dinî Yaşam Biçimleri-, *Marifé*, Yaz 2011, s. 157-177

araştırılmadığını ölçmeyi amaçlamaktadır. 11 maddeden oluşan bu alt ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.87 olarak hesaplanmıştır.

v) Ölçeğin Zevk Alınan Dindarlık Boyutu; Zevk alınan dindarlık (Gazali'ye göre), dinî davranışın en ideal seviyesi ve dindarlığın son noktasıdır. Dinî inanç ve davranışlardan zevk almaya başlayan insan, inancının derinliklerine inebilmektedir. Bu insanın dinî inanç ve uygulamalardan aldığı zevk, çok yoğun bir şekilde yaşanan dinî tecrübeler sonucunda elde edilmekte ve sadece yaşanarak bilinebilmektedir. Zevk halinde yoğun dinî tecrübeler yaşayan insan, duyu organlarının fark edemediği metafizik aleme ait bir çok gerçeklikleri hissetmeye ve tecrübe etmeye başlayabilmektedir. Ölçeğin bu boyutu, yaşanan dinî tecrübelerle göre dinî yaşayıştan zevk almaya bağlı olarak yapılan davranışları ölçmeyi amaçlamaktadır. 11 maddeden oluşan bu alt ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.91 olarak hesaplanmıştır.

c) Benlik Saygısı Ölçeği⁴³: Benlik saygısını ölçmeye yönelik çeşitli ölçekler kullanılmaktadır⁴⁴. Bu çalışmada, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin kısa formu kullanılmıştır. Beş olumlu ve beş olumsuz ifadenin yer aldığı on maddelik bir ölçektir. Kolay uygulanması, puanlanması ve yorumlanması ile benlik saygısı ölçümlerinde en sık kullanılan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, bireylerin “Çok Doğru”, “Doğru”, “Yanlış”, “Çok Yanlış” seçeneklerinden birini işaretlediği dörtlü likert tipi bir ölçektir. Uygulamada belirli bir zaman sınırlaması olmayan ölçek bireysel ve grup olarak uygulanabilmektedir. “Benlik Saygısı” alt testinde 0 –1 puan alanların “yüksek”; 2–4 puan alanların “orta” ve 5–6 puan alanların “düşük” benlik saygısına sahip oldukları kabul edilmektedir. Ölçeğin yetişkin örnekleme uyarlama çalışması, Korkmaz tarafından yapılmıştır⁴⁵. Uyarlama çalışmasında Cronbach alfa değeri, (on maddelik kısa form için) 0.57 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada, Rosenberg benlik saygısı ölçeğinin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.59 olarak hesaplanmıştır.

3.İşlemler

Veri toplama araçlarından elde edilen verilerin değerlendirilmesi SPSS 15.00 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada, deneklerle ilgili demografik özelliklerin yüzdeleri verilmiştir.

Metodolojik bağlamda, her alan araştırmasında olduğu gibi bu çalışmada da bazı bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırma deseni kapsamında bu ampirik çalışmada dindarlık tipolojileri ve bazı demografik özellikler bağımsız değişken; ‘benlik saygısı’ ise bağımlı değişken olarak kurgulanmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişimi ne oranda açıkladıklarını tespit etmek amacıyla Çoklu Regresyon Analizinden faydalanılmıştır.

⁴³ Ölçeğin uyarlama çalışması için bkz: Füsün Çuhadaroğlu, “Adolesantlarda Benlik Saygısı”, Hacettepe Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü, (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), Ankara 1986.

⁴⁴ Yetişkin örnekleme için kullanılacak diğer Benlik Saygısı Ölçekleri için bkz: T. Arıca, “Grupla psikolojik danışma yoluyla benlik ve mesleki benlik saygısının geliştirilmesi”, Marmara üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999; Kıvanç İnemen, “Relationship of Sex-Role Orientation to Two Measures of Self-Esteem”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek L. Tezi), İstanbul, 1996; Koç, a.g.t., ss.104-107.

⁴⁵ Mediha Korkmaz, “Yetişkin Örnekleme İçin Bir Benlik Saygısı Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, Ege Üniv., Sosyal Bilimler Ent., (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1996.

Bağımsız değişken olan dindarlık tiyolojileri ile bağımlı değişken benlik algısı düzeyi arasındaki pozitif ve/veya negatif yöndeki ilişkiyi saptamak amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına [r] dayanan “Pearson Moment Korelasyon Analizi Tekniğı” kullanılmıştır⁴⁶.

Bulgular

Dindarlık tiyolojileri ile benlik saygısı arasındaki ilişki ve farklılığın istatistiksel olarak analiz edildiğı bu araştırmada, öncelikle demografik özellikler ile benlik saygısı düzeyi arasındaki farklılaşmaya bakılmıştır.

Acaba demografik değişkenler birlikte değerlendirildiklerinde, benlik saygısındaki değişimi en yüksek düzeyde hangi özellik açıklamaktadır? Bu sorunun cevabını bulmak için çoklu regresyon analizlerinden faydalanılmıştır. Çoklu regresyon analizinde benlik saygısı bağımlı değişken ve cinsiyet, yaş, sahip olunan çocuk sayısı, öğrenim düzeyi ve dindarlık bağımsız değişkenler olmak üzere, değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Burada amaç, diğer bağımsız değişkenlerle birlikte ele alındığında dindarlığın benlik saygısındaki değişimi hangi düzeyde açıkladığını tespit etmektir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Benlik Saygısını Açıklayan Faktörlerin Regresyon Analizi

Değişkenler	Standart Coefficients Beta	t	p
Sabit	0,71	2,800	0,006**
Öğrenim durumu	0,106	1,137	0,257
Dindarlık	0,223	2,715	0,007**
Cinsiyet	0,042	0,487	0,627
Yaş	0,031	0,368	0,713
Çocuk Sayısı	-0,158	-1,708	0,090
Gelir Düzeyi	-0,137	-1,645	0,102

Multible R=,344; R Square=,119; Adjusted R Square=,076 ; F=2,768 ; Sig=.01

Tablo 1’deki verilere bakıldığında, benlik saygısını açıklayan faktörlerin regresyon analizinde F değerinin (2,768) P<.01 düzeyinde anlamlı ve Multible R=,344 ve R Square=,119 olarak gerçekleştiğı görülmektedir. Tabloda sunulan standartlaştırılmış beta değerleri bağımsız değişkenlerin benlik saygısı ile olan ilişkilerindeki göreceli önemlerini, P değerleri ise değişkenlerin anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Buna göre ulaşılan veriler, modelin bağımlı değişkeni açıklamada katkı sağladığını göstermektedir. Beta değerlerine baktığımızda, yetişkinlerde benlik saygısını en yüksek düzeyde açıklayan değişkenin dindarlık olduğu (11,9) görülmektedir⁴⁷. Yani dindarlık düzeyi arttıkça, benlik saygısı da artmaktadır.

⁴⁶ Ali Arseven, *Alan Araştırma Yöntemi*, Gül Yay., Ankara, 1993, s.143; S. Selim Hovardaoğlu, *Davranış Bilimleri için İstatistik*, Hatipoğlu Yay., Ankara, 1994, s.217.

⁴⁷ Diğer demografik özellikler ile benlik saygısı arasındaki ilişkiler: Yapılan t-testine göre, yetişkinlerin benlik saygıları cinsiyet açısından incelendiğinde, kadın ve erkeklerin benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiki anlamda anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir (kadınların X= 1,50, erkekler (X= 1,48). Yapılan

“Acaba dindarlığın hangi tipolojik boyutu, benlik saygısını en yüksek düzeyde açıklamaktadır?” sorusuna cevap aramak amacıyla, dindarlık tipolojileri ile benlik saygısı arasında ilişkiler Pearson Korelasyon katsayıları ile incelenmiştir.

Tablo 2: Dindarlık Tipolojileri ile Benlik Saygısı Arasındaki ilişki (Pearson Korelasyon)

Dindarlık Tipolojileri	n	r	p
İnançsız ve Benlik Saygısı	152	-0.480	0.67
Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık ve Benlik Saygısı	152	-0.244	0.03*
Taklidi Dindarlık ve Benlik Saygısı	152	0.197	0.58
Tahkiki (İlmi) Dindarlık ve Benlik Saygısı	152	0.220	0.49*
Zevk Alınan Dindarlık ve Benlik Saygısı	152	0.241	0.36*

Tablo 2'deki istatistiksel bulgular nitel olarak analiz edildiğinde; Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık puanları ile benlik saygısı puanları arasında anlamlı negatif bir ilişki ($r = -0.244$; $p < 0.05$) belirlenmiştir. Gösterişçi/aldatıcı dindarlık arttıkça, benlik saygısı azalmaktadır. Tahkiki (İlmi) dindarlık puanları ile benlik saygısı puanları arasında pozitif anlamlı bir ilişki ($r = 0.220$; $p < 0.05$) belirlenmiştir. Aynı şekilde, zevk alınan dindarlık puanları ile benlik saygısı puanları arasında da pozitif anlamlı bir ilişki ($r = 0.241$; $p < 0.05$) belirlenmiştir. Tahkiki (ilmi) dindarlık ve zevk alınan dindarlık düzeyi yükseldikçe, benlik saygısı artmaktadır.

Buna karşılık, inançsızlık puanları ile benlik saygısı puanları arasında negatif bir ilişki belirlenmiş, ancak ilişki anlamlı ($r = -0.48$; $p > 0.05$) bulunmamıştır. Taklidi dindarlık puanları ile benlik saygısı puanları arasında da anlamlı bir ilişki ($r = 0.197$; $p > 0.05$) belirlenmemiştir.

Yorum ve Tartışma

Yetişkinlerin dindarlık tipolojileri ile benlik saygıları arasındaki ilişkilerin incelendiği bu çalışmada, öncelikle dindarlık tipolojileri ile benlik saygısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Buna göre, dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Yetişkinlerin dindarlığı, onların benlik saygılarını olumlu etkilemektedir. Yetişkinlerde benlik saygısını en yüksek düzeyde açıklayan değişkenlerden birisinin dindarlık olduğu (11,9) görülmektedir. Bu sonuç, literatürdeki diğer bulgularla da paralellik arz etmektedir⁴⁸.

Dindarlık tipolojileri ile benlik saygısı arasındaki ilişki tek tek incelendiğinde; İnançsızlık ile benlik saygısı arasında negatif bir ilişki belirlenmiş, ancak ilişki

varyans analizi (One-way ANOVA) sonuçlarına göre; a) 51-60 yaş grubunun ($F_{151} = 3,84^*$, $p < .05$), benlik saygısı düzeyi, 61 yaş üzeri grubun benlik saygısı düzeyinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. b) Ortaokul mezunlarının ($F_{151} = 4,40^{**}$, $p < .01$), benlik saygısı düzeyi, başta lise mezunları olmak üzere diğer eğitim düzeylerinden daha yüksektir. c) Tek çocuğu olanların ($F_{151} = 4,61^*$, $p < .05$), benlik saygısı düzeyi, başta beş ve daha fazla çocuğu olanlar olmak üzere, sırasıyla çocuğu olmayanlar ve 3 çocuğu olanların benlik saygısı düzeyinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. d) Gelir düzeyleri ($F_{151} = 2,243$, $p > .05$) ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

⁴⁸ Bkz; Koç, a.g.t., ss.169-183; Şahin, a.g.e.; Kimter, a.g.e.; Yapıcı, a.g.e.,2007, s.268; Güler, a.g.t.,

anamlı ($r = -0.48$; $p > 0.05$) bulunmamıştır. Dinî sistemler, insan kişiliğine dair yüklemelerde bulunarak, benlik saygısını olumlu etkilemekte, benlik saygısının belirginliğini ve tutarlılığını sağlamaktadırlar⁴⁹. İnançsızlık tipolojisinde birey, kişisel istek ve arzularını davranışlarının temel motivasyonu olarak kabul etmesinden dolayı, dinî inanç ve davranışları, gerçekleştirmek istediği arzu ve isteklerinin önünde birer engel olarak görmektedir. Bu nedenle, dinî inanç ve değerleri kesinlikle kabul etmemekte, hatta, dinî inanç ve davranışlara yönelik olarak tamamen olumsuz bir tutum geliştirebilmektedir⁵⁰. Bu nedenle, inançsız kişiler, dinî sistemlerin kişiliğe sağladığı yüklem ve imkanlardan mahrum kalarak, olumlu benlik saygısı kazanamamış olabilirler. Ayrıca, dindarlık ile benlik saygısı arasında olumlu bir ilişkinin olması, inançsızlık ile benlik saygısı arasında olumlu bir ilişkinin olmamasını gerektirmektedir. Bu nedenle, inançsızlık ile benlik saygısı arasında olumlu ve anlamlı bir ilişkinin olmaması da beklenen bir sonuçtur.

Gösterişçi/Aldatıcı dindarlar, dinî inanç ve dinî davranışları amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanırlarken, dinî inanç ve dinî davranışların özünde insana fayda sağladığına inanmazlar, sadece içinde buldukları ortamın gereği olarak dinî inanç ve davranışları yerine getirebilirler. Herhangi bir ortamda iyi ve faydalı olarak gördükleri ve yerine getirdikleri bir dinî davranış, bir başka ortamda boş ve gereksiz olarak değerlendirilebilirler. Gösterişçi/aldatıcı dindarlık tipolojisinde bireyin esas amacı, kişisel amaçlarını nasıl olursa olsun gerçekleştirmek ve dünya hayatından daha fazla zevk almaktır. Bunun için, dinî inanç ve uygulamaları araç olarak kullanabilmekte, hatta, dinî inanç ve uygulamaları kendi çıkarlarına göre yorumlayarak, değiştirebilmektedirler. Bu yönüyle gösterişçi/aldatıcı dindarlık, Allport'un dış güdümlü dindarlık tipi tanımlamasına⁵¹ benzetilebilir. Her iki dindarlık tipinde de, din, belirli amaçlara ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Dış güdümlü dindarlar, dinî inanç ve düşüncelerin insana bazı yönlerden faydalı olduğu düşüncesiyle dinî inançları benimsemekte veya insana faydalı olan dinî davranışlara daha çok yönelmektedirler. Burada, faydacı bir yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık ile benlik saygısı arasında anlamlı negatif bir ilişki ($r = -0.244$; $p < 0.05$) bulunmuştur. Bunun nedeni olarak, gösterişçi/aldatıcı dindarların, dinî inanç ve pratikleri samimi ve adanmış bir şekilde yapmamaları sonucunda, psikolojik bir rahatlığa kavuşamamaları ve kendilerini iyi hissetmemeleri olabilir. Yetişkinlik döneminin, 'ben nasıl bir kişiyim?' veya 'nasıl bir kişilik yapısına sahibim?' gibi soruların, anlam arayışı bağlamında cevaplandığı bir dönem olduğu düşünülürse, yetişkinin dinî inanç ve pratikleri samimi ve adanmış bir şekilde yapmaması, yetişkinin ruh sağlığını ve kişiliğini olumsuz etkileyebilir. Buna bağlı olarak yetişkinlikte suçluluk

⁴⁹ Bruce Evan Blaine, Pamala Trivedi & Amy Eshleman, "Religious Belief & Self-Concept: Evaluating the Implications for Psychological Adjustment", *Personality & Social Psychology Bulletin*, 24, 10, 1998, ss.1040-1053; Hökelekli, a.g.e., 1996, ss.241-244.

⁵⁰ Topuz, a.g.m.,2011 (2), s.171.

⁵¹ Allport'a göre dış güdümlü dindarlar, genellikle dinin faydalı olduğunu ve bir çok yönden kişisel ihtiyaçları karşıladığını düşünen ve bu nedenle de, kişisel amaçları doğrultusunda dini kullanan insanlardır. Bu insanlar, kişisel istek ve arzularının gerçekleşmesi din tarafından karşılandığı sürece inanmakta ve dinî davranışlarda bulunmaktadırlar (Bkz. Allport, & Rose, *Personel Religious Orientation & Prejudice*", *Journal of Personality & Social Psychology*, 1967, 5(4), ss.447-457 : Bkz. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s.76).

ve günahkârlık duyguları ortaya çıkabilir⁵². Suçluluk ve günahkârlık duyguları ile benlik saygısı arasında da negatif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir⁵³.

Taklidi dindarlık ile benlik saygısı arasında da anlamlı bir ilişki ($r= 0.197$; $p>0.05$) bulunmamıştır. Taklidi dindarlıkta, insan, dinî inanç ve uygulamaları sadece kendilerine çevrelerinden yapılan telkinlerle bilmekle yetinmekte, dinî inançları, dinî düşünceleri ve dinî davranışları öğrenmek için kişisel çaba harcamaktan ve sorumluluk altına girmekten kaçınmaktadır⁵⁴. Bu dindarlık tipolojisinde de yetişkin, dinî inanç ve pratikleri samimi ve adanmış bir şekilde yapmamakta, dinî inanç ve pratikleri içselleştirmeden, sadece yüzeysel bir dinî yaşama yönelmektedir. Bu duruma bağlı olarak, bu dindarlık tipolojisi ile benlik saygısı arasında bir ilişkinin olmaması beklenen bir sonuçtur.

Tahkiki (İlmi) dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.220$; $p<0.05$) bulunmuştur. Bu dindarlık tipolojisinde birey, dinî inanç ve davranışlarını temellendirmek için bilgi arayışına yönelebilmekte, dinî inanç ve pratiklerin nedenini ve en uygun şekilde nasıl yerine getirileceğini araştırmaktadır. Bu dindarlık tipolojisiyle Batson'un sorgulayıcı dindarlık⁵⁵ tipi tanımlaması arasında benzerlikler bulunmaktadır⁵⁶. Her iki dindarlık tipinde de, sorgulama ve araştırma belirgin özelliklerdir. Sorgulayıcı dindarlar, bütün dinî inanç ve davranışların, insanın anlam arayışına olan katkılarını rasyonel gerekçelerle sorgulamaktadırlar. Buna karşılık tahkiki (ilmi) dindarlar, inandıkları ve yerine getirdikleri dinî davranışların özünü, başlangıçta akıl yoluyla araştırırlarken, daha sonraları dinî inanç ve davranışların arkasında gizlenen hakikati dinî bir mantık içinde araştırmaktadırlar. Bu nedenle, ilmi dindarlığın son aşaması, Allport'un iç güdümlü dindarlık tanımına daha yakın görülmektedir. Bu dindarlık tipolojisinde, dinî inanç ve uygulamaları içselleştirmeye yönelik olumlu bir tutum bulunmaktadır. Bu nedenle, bu dindarlar, dinî sistemlerin kişiliğe yükledikleri sorumlulukları ve özellikleri kabul ettikleri için olumlu bir benlik saygısı kazanmış olabilirler.

Zevk alınan dindarlık ile benlik saygısı arasında da pozitif anlamlı bir ilişki ($r= 0.241$; $p<0.05$) belirlenmiştir. Zevk alınan dindarlık dindarlığın en üst basamağıdır. Dinî inanç ve davranışlardan zevk almaya başlayan insan, inancının derinliklerine inebilmektedir. Bu insanın dinî inanç ve uygulamalardan aldığı zevk, çok yoğun bir şekilde yaşanan dinî tecrübeler sonucunda elde edilmektedir. Zevk halinde yoğun dinî tecrübeler yaşayan insan, duyu organlarının fark edemediği metafizik aleme ait bir çok gerçeklikleri hissetmeye ve tecrübe etmeye başlayabilmektedir. Allport'un iç güdümlü dindarlık tipi tanımlaması⁵⁷ ile zevk alınan dindarlık tanımlaması arasında da benzerlikler bulunmaktadır. Her ikisinde de, dinî inanç ve emirler doğrultusunda

⁵² Yapıcı, a.g.e., s. 98-106

⁵³ Bkz: Güler, a.g.t.

⁵⁴ Topuz, a.g.m.,2011 (2), ss.172-173.

⁵⁵ Batson, bazı insanların dinî ne amaç ne de araç olarak kullanmadıklarını, bunun yerine varoluşla ilgili bütün dinî inanç ve davranışları sorgulayarak, hayatın anlamını farklı bir açıdan yakalamaya çalıştıklarını belirtmektedir (Bkz. Batson, C. Daniel – Schoenrade, P. & Ventis, W.L., *Religion & The Individual*, s.169).

⁵⁶ Topuz, a.g.m.,2011 (2), s.175.

⁵⁷ İç güdümlü dindarlar, dinî inanç ve emirler doğrultusunda dinî yaşamaya çalışan, bütün beklentilerini, amaç ve hedeflerini dinî inanç ve emirlere göre belirleyen insanlardır. Din, bu insanların hayatlarında bir yol göstericidir ve yaşamlarının tüm yönlerini etkilemektedir (Bkz. Allport, & Rose, a.g.m., ss.447-45)

yaşamı yönlendirme, bütün amaç ve hedefleri dinî inanç ve davranışlara göre belirleme söz konusudur⁵⁸. Bu nedenle, zevk alınan dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki, beklenen bir sonuçtur. Literatürde, yapılan diğer araştırmalarda da, iç güdümlü yetişkin dindarların, dış güdümlülere göre kendilerine daha çok saygı duyan ve değer veren bir benlik yapılanmasına sahip oldukları⁵⁹, Allah ile ilişkisini sürdüren yetişkin ve yaşlı bireylerin, benlik saygılarını korudukları⁶⁰ ve dindarlığı yüksek seviyede olanların kendilik değerinin, dindarlığı düşük seviyede olanlara göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir⁶¹.

Kabul edilebilirlik düzeyine yakın benlik saygısı ölçeği ile gerçekleştirilen bu çalışmada ortaya konan ilişkiler, bir sebep-sonuç ilişkisi olarak değerlendirilmemelidir. Elde edilen korelasyonel değerler, sadece, dindarlık tipolojileri ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin derece ve yönünü betimlemektedir. Ayrıca, korelasyon değerleri, benlik saygısı üzerinde dindarlığın dışında, başka faktörlerin de etkili olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, bu araştırma sonuçlarının yapılacak yeni ve özgün çalışmalarla test edilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- ALLPORT, G. & Rose, J.M., "Personel Religious Orientation & Prejudice", *Journal of Personality & Social Psychology*, 1967, 5(4), ss.447-457.
- ARICAK, T., "Grupla psikolojik danışma yoluyla benlik ve mesleki benlik saygısının geliştirilmesi", Marmara üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999.
- ARMANER, Neda, *Din Psikolojisine Giriş I*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980.
- ARSEVEN, Ali, *Alan Araştırma Yöntemi*, Gül Yay., Ankara, 1993, s.143; S. HOVARDAOĞLU, Selim, *Davranış Bilimleri için İstatistik*, Hatipoğlu Yay., Ankara, 1994.
- ARSLANTÜRK, Zeki, *Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri, Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)*, Kurav Yay., ist. 2004.
- AYDIN, Betül, *Gelişim Psikolojisi*, SFN Televizyon- Tasarım Yayıncılık, Ankara, 2003.
- AYTEN, Ali, "Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık: Üniversite öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 29, 2005/2.
- BACANLI, Hasan, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yay., Ankara 2001.
- BAGLEY, Christopher- Mallick, Kanka, "Self-Esteem and Religiosity: Comparison of 13- to 15-Year-Old Students in Catholic and Public Junior High Schools", *Canadian Journal of Education*, 22, 1, 1997, ss. 89-92.
- BAYMUR, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılap Yay., Ankara, 1994.
- BLAİNE, Bruce Evan, Pamala Trivedi & Amy Eshleman, "'Religious Belief & Self-Concept: Evaluating the Implications for Psychological Adjustment", *Personality & Social Psychology Bulletin*, 24, 10, 1998, ss.1040-1053
- BUDAK, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2000.

⁵⁸ Topuz, a.g.m.,2011 (2), s.175.

⁵⁹ Koç, a.g.t., ss.169-183; Koç, a.g.m.

⁶⁰ Neal Krause , "Assessing the Relationships Among Prayer Expectancies, Race, and Self-Esteem in Late Life", *Journal for the Scientific Study of Religion* 43:3 (2004) 395-408

⁶¹ Neal Krause, "Religiosity and Self-esteem Among Older Adults", *Journals of Gerontology, Psychological Sciences and Social Sciences*, Vol 50, Issue 5,

- CÜCELOĞLU, Doğan, *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul-1997.
- ÇUHADAROĞLU, Füsün, “Adolesantlarda Benlik Saygısı”, Hacettepe Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü, (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), Ankara 1986.
- ERDAL Hamarta, Coşkun Arslan, Yeliz Saygın ve Zümra Özyeşil , “Benlik Saygısı ve Akılcı Olmayan İnançlar Bakımından Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başaçıkma Yaklaşımlarının Analizi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 7, No. 18, 2009, ss.25-42.
- EŞER, Hatice, “Üniversite Öğrencilerinde Dinî İnanç Ve Benlik Saygısı İlişkisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış YL. Tezi), Bursa, 2005.
- FENNELL, Melanie, “Low Self-esteem: A cognitive perspective”, *Behavioral & Cognitive Psychotherapy*, 25, 1997, ss.1–25.
- FORTINASH, Katherine M.-Patricia A. Holoday Worret , *Psychiatric Mental Health Nursing*. St.Louis, Mosby Inc, 1999.
- GÜLER, Özlem, “Tanrı’ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu (Yetişkin Örneklem), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- HAYTA, Akif, ”İbadetler ve Ruh sağlığı”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (Editör Hayati Hökelekli)*, DEM Yay., İstanbul, 2006.
- HÖKELEKLİ, Hayati, “Gayba İmanın Psiko-sosyal Sonuçları”, *Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-V*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003, ss. 265-288.
- HÖKELEKLİ, Hayati, *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa 2008.
- HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara, 1996.
- İNELMEN, Kıvanç, “Relationship of Sex-Role Orientation to Two Measures of Self-Esteem”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek L. Tezi), İstanbul, 1996.
- KAPIKIRAN, Necla Acun, “İdeal ve Gerçek Benlik Kavramı Ölçeğinin Güvenirliği ve Geçerliliği”, *Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, ss.14-25.
- KİMTER, Nurten, *Benlik Saygısı ve Din*, Kriter Yay., İstanbul, 2012.
- KOÇ, Bozkurt, “Kişilik ve Din”, *Tabula Rasa*, Sayı 4, Yıl 2, Ocak-Nisan 2002.
- KOÇ, Mustafa, “Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 2009, s. 473-493.
- KOÇ, Mustafa, “Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2008.
- KORKMAZ, Mediha, “Yetişkin Örneklem İçin Bir Benlik Saygısı Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, EÜ Sosyal BE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1996.
- KRAUSE, Neal, “Assessing the Relationships Among Prayer Expectancies, Race, and Self-Esteem in Late Life”, *Journal for the Scientific Study of Religion* 43:3 (2004) 395–408.
- KRAUSE, Neal, “Religiosity and Self-esteem Among Older Adults”, *Journals of Gerontology, Psychological Sciences and Social Sciences*, Vol 50, Issue 5.

- KULAKSIZOĞLU, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kit., İst., 2000.
- LAWRENCE, Denis, *Building Self-esteem With Adult Learners*, Paul Chapman Publishing, London, 2000.
- MEHMEDOĞLU, Yurdagül, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, DEM. Yay., İstanbul, 2005.
- NURİ, Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayınları, İstanbul-2003.
- ONUR, Bekir, *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara-2004,
- ÖZKAN, İshak, “Benlik Saygısını Etkileyen Etkenler”, *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, C. VII, sy. 3, 1994.
- ÖZYÜREK, Mehmet, *Bireysel Farklılıkları İnceleme Yaklaşımları*, Kök Yay., Ankara 2005.
- PEKER, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Mat., Samsun, 2000.
- ROBİNS, R. W., Trzesniewski, K. H., Tracy, J. L., Gosling, S. D., & Potter, J., Global Self-esteem Across the Life Span”, *Psychology and Aging*, 17,2002, ss. 423–434.
- ROSENBERG, Morris, *Society and the Adolescent Self-Image*, Princeton Univ. Press, 1965.
- ROY F. Baumeister, Jennifer D. Campbell, Joachim I. Krueger, and Kathleen D. Vohs, “Does High Self-Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, Or Healthier Lifestyles?”, *Psychological Science In The Public Interest*, Vol. 4, No. 1, May 2003, ss.1-44.
- ŞAHİN, Adem, “Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi”, *S.Ü.İ.F.D.*, Konya-2005”, ss.187-197
- ŞAHİN, Adem, *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik*, Adal Ofset, Konya,2007.
- ŞENTÜRK, Habil, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, İz Yay., İstanbul, 2010.
- TAJFEL, H. - J.C. Turner, “The Social Identity Theory of Intergroup behaviour: In S. Worchel ve W.G. Austin (Eds), *Psychology of Intergroup Relations*, Chicago, Nelson-Hall, 1996, ss.7-24.
- TAŞ, Kemaleddin, “Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* (Ed.Ünver Günay ve Celaeddin Çelik), Karahan Kitapevi, Adana, 2006, ss.175-206.
- TOPUZ, İlhan, Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması –Gazali’nin Anlayışına Göre-, *Marife*, Kış 2011, s. 175-189.
- TOPUZ, İlhan, Gazali’de Dinî Tutum ve Davranışlar -Dinî Yaşam Biçimleri-,*Marife*, Yaz 2011, s. 157-177.
- UYVAL, Veysel, *Din Psikolojisi Açısından Dinî Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İFAV Yay., İstanbul, 1996.
- YAPICI, Asım- Kayıklık, Hasan, “Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile ilişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (9),2005, ss.177-206.
- YAPICI, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitapevi, Adana, 2007.
- YILDIZ, A., “Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Hemşire Ebe ve Sağlık Memurlarının Benlik Saygısı Ve Atılganlık Düzeylerinin Karşılaştırması”, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006.

- YILDIZ, Murat-Çapar, Betül, “Orta Öğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2010, ss. 103-131.
- YILDIZ, Murat, “Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 23, 2006, ss. 87-127.
- YILDIZ, Murat, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, *Tabula Rasa*, Sayı: 1 (Ocak-Nisan), 2001.
- YILDIZ, Murat, “Üniversite Öğrencilerinin Benlik Tasarımlarının Dinsel Yönelim Biçimleri ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt 19, 2006, ss.501-510.
- YİĞİT, R., Dilmaç, B., Arıca, O.T. & Deniz, M.E. ,“Polislerin Benlik Saygısı ve Mesleki Benlik Saygılarının Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi”, *Türk Polis Teşkilatında Yeni Gelişmeler Sempozyumu*, Ankara, 9 -10 Nisan 2010.